

PLEVNE KAHRAMANI GAZI OSMAN PAŞA*

Doç. Dr. Bahaeddin Yediylidz

Osmanlı İmparatorluğu'nun reform gayretleri içinde bulunduğu II. Mahmud (1808-1839) devrine rastlayan 1832 yılında Tokat'da bir çocuk dünyaya gelmiştir: Osman Nuri. Bu çalışmada, bütün dünyanın kendisini daha sonra, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa olarak takdir edecekleri bu çocuğun özet bir biyografisi çizilmeye çalışılacaktır.

***

Bilindiği gibi, gerçek bir biyografi ortaya konulurken duyulacak başlıca endişe, kişiyi bulunduğu ortamdan ve kadrosundan koparmaksızın, onun tarihi ve öz gerçekliğini açıklığa kavuşturabilmekten ibarettir. Biyografide, ferdi hususiyetlerle yetinilmeyip umumî değerlere ulaşmak, böylece ferdin içinde yaşadığı sosyal ve kültürel ortamın ana çizgilerini yakalamak için gayret göstermek icabeder. Böyle bir tahlilde psikolojiden de yararlanmak şarttır. Hiç şüphesiz, sağlam bir biyografi, methiye veya hicviyeden, bir "şahsiyet kültü" kurmak için yapılan mübalagâlardan çok uzaktır. İlmî bir biyografi, kahramanının ailesi, eserleri ve mesleği çerçevesindeki görünümünün ötesine geçmek, onun karakteriyle meşgul olmak ve psikolojik bir tahlilini yapmak istemektedir. Bir yandan kişinin yaratıcı rolünü ortaya koyarken, diğer yandan da onun topluma karşı bağımlılığını tespit etmektedir. Aslında, kendi zamanının elbisesini taşıyan bir insanın portresini çizmek, onun şahsiyetini tahlil etmek pek kolay bir iş olmadığından, tarih tenkitçilerinin haklı olarak belirttikleri gibi, iyi yazılmış bir hayata hemen hemen iyi kullanılmış bir hayat kadar az rastlanmaktadır.¹ Çünkü "şahsiyetin arşivi yoktur..."² Ustelik, biyografilerde subjektivizmden kaçınmak oldukça zordur. Zira, "hemen hemen daima, konu ile yazar arasında gizli fakat derin bir yakınlık vardır."³

***

Büyük şöhretine rağmen, maalesef böyle bir çerçeve içinde hazırlanmış bir biyografî bir yana, dağınık bir takım malumatlar dışında, Osman Paşa hakkında geniş bir bilgiye dahi sahip değiliz. Bu araştırmanın da, basılmış kitaplarda mevcut bir dağınık bilgilerden hareketle, Osman Paşa'nın bir değerlendirilmesini yapmaktan başka bir gayesi yoktur.

Öyle görülmüyor ki, Osman Nuri'yi hakkında biyografiler yazılması gereken bir şahsiyet olma yoluna tesadüfler itmıştır. O, çocukluğunun ilk yıllarını Tokat'da geçirirken, babası İstanbul'da çalışmaktadır.⁴ Bu sebeple, yedi yaşındayken annesi Şakire hanım ve eniştesi Süleyman Efendiyle İstanbul'a gelen Osman, Cihangir'deki evlerine yerleşmiş ve

aynı mahallenin sübyan mektebinde ilk öğrenimine başlamıştır. Bu sırada, dayısı Hüseyin, yine iyi bir tesadüf eseri, Kuleli Askerî İdadisinde ders nazırlığı yapmaktadır. Dayısının arzusuyla, 1844 yılında bu okula geçen Osman, orayı bitirdikten sonra, kendisinden iki yaş küçük olan ve "Fransa'daki Saint-Cyr askerî okulu örnek alınarak kurulan"⁵ Mekteb-i Ulûm-i Harbiye'de tahsiline devam eder. Meslek dersleri dışında tarih kitapları okumayı da çok seven Osman başarılı bir talebelik hayatından sonra, 1852 yılında, teğmen (mülâzim-i sâni) rütbesiyle Harbiye'den mezun olur ve kurmay (erkân-ı harb) sınıfına ayrılır. Bundan sonra, Teğmen Osman'ı uzun müddet aynı yerde görmek mümkün olmayacaktır; çünkü o, bir cepheden diğerine koşacak ve katılmış olduğu harplerdeki başarıları sayesinde mesleğinde merhaleler katedecektir.

İlk harp tecrübelerini, mukaddes yerler meselesinin sebep olduğu Kırım harbi sırasında (1853-1856) kazanan Teğmen Osman, bu tecrübeleri sayesinde yüzbaşılığa; 1856 Paris andlaşmasıyla neticelenen bu harpten sonra da, İstanbul'da Erkân-ı Harbiye Dairesi'ndeki titiz çalışmalarından dolayı kolağahçı rütbesine (1857) terfi etmiştir. Bundan sonra onu sırasıyla, Anadolu'nun haritasını yapmakla görevlendirilen ve ilk çalışmalarına Bursa'da başlayan heyette (1858), Rumeli Yenişehir'inde toplanan askerî birliğin erkân-ı harbiye reisliği görevinde (1861), Hassa Ordusuna mensup dördüncü alayın ikinci tabur (1864) ve daha sonra üçüncü alayın ikinci tabur (1865) komutanlıklarında görmekteyiz ki, bu arada rütbesi de binbaşılığa yükselmiştir.

Bu dönemde İmparatorluğun her yanında isyanlar birbirini tâkip etmektedir. Cebellübun'daki dürzî isyanlarını bastırdıktan sonra, 1866'da, taburuyla birlikte Girit'e geçen Osman Nuri Bey, buradaki isyancılara karşı yürüttüğü mücadelelerinde, Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa'nın takdirlerini kazanarak miralaylık (albaylık) rütbesine terfi ettirilmiş ve ayrıca kendisine üçüncü rütbeden bir mecidiye nişanı verilmiştir. İsyancılar bitmemiştir. Bu sefer de Yemen'de bir ayaklanma söz konusudur. Asileri bastırmak için Redif Paşa komutasında Yemen'e sevk edilen bir tümenin birinci alay komutanlığı görevini de miralay Osman Nuri Bey yürütmektedir (1868). Tecrübeleri kendisini orada da başarılı kılmış ve mirlivalığa (tuğgeneral) yükselmiştir, fakat hastalanması sonucu 1871 yılında İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Ancak, bir kaç ay istirahatten sonra, Manastır'daki üçüncü Ordunun "redif livası" komutanlığına, 1873 yılında da Karadağ ve Sırbistan sınırlarındaki Yenipazar tümeni komutanlığına tayin edilen mirliva Osman Bey, buradaki isyanları bastırmakta ve askerini eğitmekteki mahâreti yüzünden ferikliğe (tümgeneral) terfi ettirilerek, Abdülaziz (1861-1876)'in irâdesiyle İstanbul Merkez Komutanlığına getirilmiş; kısa bir müddet sonra, Arnavutluk'taki İşkodra kuvvetleri komutanlığına, oradan da Bosna kuvvetleri komutanlığına gönderilmiş, 1875 yılında, merkezi Erzurum'da bulunan dördüncü Ordu askerî meclis reisliğine nakledilmiştir.

Ancak, Osman Nuri Bey'in Erzurum'daki görevi de uzun sürmemiştir. Rusların kışkırtmalarıyla Balkanlar'da ortaya çıkan hâdiseler üzerine, İstanbul'a davet edilerek, Sırbistan'a karşı Niş'te toplanan birinci Tümen komutanlığına, oradan da, Yâver Paşa'nın başka bir göreve nakli neticesinde Vidin komutanlığına tayin edilmiştir. Buradayken, Sırpların Türklere harp ilan ettiği (2 Temmuz 1876) haberini alan Osman Paşa, ani baskınlarla İsvâr ve Zayçar şehirlerini ele geçirecek, Rusların idâre ettiği Sırp ordusunu kesin bir yenilgiye uğratmıştır (7 Ağustos 1876). Bu başarılarından dolayı müşirliğe (mareşallik) yükseltilmiş ve kendisine ikinci rütbeden bir mecidiye nişanı verilmiştir. Sırplarla yapılan mütârekeden sonra Vidin'e çekilen Osman Paşa, oradan askerinin talimi ve istihkâmların tâmiriyle meşgul olmuştur.

Bilindiği gibi, 1877'de Türk-Rus savaşının patlak vermesiyle, askerinin altı günlük bir cebrî yürüyüşle Vidin'den Plevne'ye getiren⁶ ve orayı Rus ordularına karşı küçük bir

kuvvetle beş ay (Temmuz-Aralık) başarılı bir şekilde müdafaa eden Osman Paşa ve askerlerinin kahramanlıkları bütün dünyada akisler uyandırmış, ikinci Plevne zaferi üzerine II. Abdülhamid tarafından kendisine gazilik ünvanı ve bir adet "nişan-ı osmani" verilmiştir.⁷

Rusların bütün teslim tekliflerini vakur bir şekilde reddeden Gazi Osman Paşa,⁸ muhasaradan sonra, kışın bastırması ve geriden yardım alamayan Plevne'de yiyecek, ilaç gibi her türlü maddenin tükenmesi ve askerlerin açlıktan ölmeye başlaması, kısaca maddi takatın bitmesi neticesinde, bir huruç hareketiyle (10 Aralık 1877) muhasaradan kurtulma teşebbüsünde bulunmuş, fakat hareket sırasında yaralandığından teslim olmak zorunda kalmıştır. Fakat hiç bir kimse ona mağlubiyeti yakıştıramamaktadır. Nitekim Rusya imparatoru II. Alexandre da kendisini şu sözlerle tebrik etmektedir: "Paşa! Teslim olmaya mecbur kaldığınızdan dolayı asla teessif etmeyiniz. Çünkü ekseriya muharebelerde insan bu gibi ahvâle duçar olur. Memleketinizi kahramanâne müdafaa ettiniz. Bu sebeple sizi asla bir esir sıfatıyla kabul etmiyorum. Belki merd ve gayyur ve değerli bir zat olmak üzere telakkî eyliyorum. Ve size kılıncınızı iade etmekle beraber meydan-ı harbde sizin gibi şecf ve delîr bir kumandan ile harb ettiğimden dolayı kendimi bahtiyar addediyorum."⁹

1878 Mart'ına kadar, önce Kışinef sonra da Harkof'da esir kalan Osman Paşa, Ayastefanos anlaşmasından sonra, hususî bir vazifeyle Petersburg'a giden Rauf Paşa'yla İstanbul'a döndüğünde, halkın büyük sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Sultan II. Abdülhamid de Osman Paşa'yı sarayın önünde bekleyerek, onu kucaklamış ve kendisine bir kılıç hediye etmiştir.

Şüphesiz bu coşkulu karşılamaları ve hediyeleri Osman Paşa hak etmiştir. Çünkü onun Plevne'deki başarısı Türklere âdeta yeniden hayat vermiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu savaşabileceğini ve Rusları yenmenin mümkün olduğunu ispatlamıştır. Ayrıca Osman Paşa'nın kahraman küçük ordusunun kazandığı zaferler dünya kamuoyunu nisbeten Türklerin lehine çevirmiştir.¹⁰

İstanbul'a dönüşünün ertesi günü Hassa Alayları Başkomutanlığı (Asâkir-i hassa müşirliği)'na tayin edilen Osman Paşa, bir müddet sonra Eğinli Said Paşa'nın yerine mâbeyn müşiri olmuş (Mayıs 1878) ve 1900 yılında vefatına kadar bu büyük makamda kalmış, ancak bir kaç kere bu işine ilâveten seraskerlik görevini de üstlenerek ordunun ıslâhında büyük hizmetler yapmıştır.

***

Özet olarak çizmeye çalıştığımız bu tablo, Gazi Osman Paşa'nın askerlik alanındaki başarılarını açıkça göstermektedir. Fakat burada cevaplandırılması gereken bir soru ortaya çıkmaktadır: Osman Paşa'nın bu başarısı nereden gelmektedir? Bu başarıda, onun şahsiyetinin büyük rol oynadığında hiç şüphe yoktur. Elde bulunan belgelerin müsaade ettiği ölçüde, onun şahsiyeti tahlil edildiğinde, ilk göze çarpan hususlar şunlar olmaktadır:

Osman Paşa, her şeyden önce, kendi öz kültürüne ve dinine sıkı sıkıya bağlı olup, bundan gurur duymaktadır. Kendisini yakından tanıyan birinci kolordu-yı hümayun başkâtibi Hikmet'e göre, onun şahsında "... din muhabbeti, vatan gayreti, meslek sebatı, askerlik nâmusu tecessüm etmiş..."tir.¹¹ "Hakm ve sâlih ve emr-i diyânette sâbit" bir kişi olduğu için Plevne'de içkiyi yasaklamıştır.¹² Yine Hikmet'in ifâdesine göre, "çiz-

mesini hiç ayağından çıkarmaz, gecede ancak şabaha karşı iki saat uyku kestirir ve beş vakit namazı mücâhidin-i kirâm ile cemaatle edâ ederek, seher vakti mütemâdiyen Kur'an-ı Kerîm okurdu." ¹³

Buna rağmen, Osman Paşa'nın kör bir taassup içinde olmadığı ve herkese karşı hoşgörüyle davrandığı da dikkati çekmektedir. Plevne'de Osman Paşa'nın yanında bulunan bir yabancı gazeteci bu konuda oldukça ilgi çekici bir olay anlatmaktadır: Osman Paşa'nın ittihâd-ı Osmânî adlı 400 kişilik ihtiyat kuvvetinin yarısı müslüman, yarısı hıristiyandır. Hıristiyanlar kendi istekleriyle birer ikişer müslüman olmaktadır. Bir gün yine bir kaç kişi müslüman olmak için Osman Paşa'ya gelirler. Osman Paşa kendilerine: "Çocuklarım! Müslüman olmaktan maksadınız nedir? Mezhebiniz iyi değil mi? Peygamberiniz Hz. İsâ'yı biz de tanıyıp iman ederiz. Eğer size müslüman olur iseniz para verirler diyen olmuş ise yalandır. Bir kaç gün düşündükten sonra tahvil-i efkâr etmez iseniz tebdil-i mezhep için o zaman size ruhsat veririm" demiş ise de, bu kişiler bir kaç gün sonra kendi arzularıyla müslüman olmuştur. Gazeteci ilâve etmektedir: "Tebdil-i mezhep hususunda Osmanlıların gösterdikleri şu çekimsellik ve iyi muâmele ile İngiliz misyonlarına ve Fransız râhipleri tarafından neşri-i mezhep hususunda iltizam olunan gayret beyninde ne kadar büyük bir fark olduğu her bir insaf sâhibi nezdinde itirafı zaruri bir keyfiyettir." ¹⁴

Kendi kültür kökenlerinden kopmamış bulunan, Arapça ve biraz da Fransızca bilen ¹⁵ Osman Paşa aynı zamanda akılcı olup, yaratıcı düşünceye sahiptir. Yine Hikmet'in ifâdesine göre, "az buçuk düşünmeye vakit bulabildiği zaman tedâbir-i harbiye ile meşgul" olmaktadır. ¹⁶ Onun yaratıcı dehâsına en büyük delil, Plevne müdafaasında tatbik ettiği boy siperlerinden müteşekkil toprak tabyalar gösterilebilir. Gerçekten Osman Paşa'nın bu icâdi askerlik tarihinde yeni bir devir açmıştır. ¹⁷

Osman Paşa'nın askerî başarısında rol oynayan diğer bir âmil de, onun toplum psikolojisini kavrayış kaabiliyetinde yatmaktadır. Gerçekten o, emri altındaki askeri veya gittiği yerlerdeki sivil halkı kendisine bağlamakta büyük başarı göstermiştir. Yâveri İsmail Hakkı Pekcan, onun "maiyetindeki; zâbitlere ve neferlere kendisini saydırmasının ve sevdirmesinin püf noktalarını pek iyi bilen bir zat olduğunu" anlatmakta ¹⁸ ve bir yabancı gazeteci de, "Ne idi o efkâr ve hissiyât ki, Plevne müdâffleri olan Osmanlıları neferâtına varıncaya kadar, her birini birer kahraman etmiş koyuvermiş idi!" sorusunu sormakta ve yine kendisi cevap vermektedir: "Efkâr-ı âcizâneme kalur ise bu hâl hârikulâde iki sebebe mebnî olup, birincisi Osmanlıların hamiyet-i diniye ve vataniyeleri ve ikincisi dahl asâkir-i osmâniyenin müşir Paşa hazretleri hakkındaki muhabbet-i umûmiyeleri idi". ¹⁹ Gerçekten, Osman Paşa, sevmek için sevmesini, başkasına iş yaptırtmak için önce kendisinin işe başlaması gerektiğini bilenlerdendir. Ferik Kerim Paşa'nın anlattığına göre, Osman Paşa Vidin'de harp emrini aldığı zaman, telgrafti askere okumuş ve söz alan bir er yapmış olduğu konuşmada "... Muharebeyi kazanmak çokluğa azlığa bakmayıp kumandanın askere ve askerinin kumandana olan emniyetile az askerinin nice büyük orduları bozduğunu analarımızdan işittik. Size de Sırbıye muharebesinde olan emniyet ve muhabbetimiz bâkîdir. Bunun için, babalarımızın kanıyla yoğurulmuş olan vatanın bir karış toprağına bin baş telef edip, düşmana ayak bastırmayacağız..." demiştir ki, bu da askerinin Osman Paşa'ya bağlılığını ve ona karşı sevgisini açık bir şekilde göstermektedir. ²⁰

Mağlup olan düşmanı yuhalattırmayacak kadar tevazu içinde olan, ²¹ Plevne'deyken Bulgar ahaliye de kendisini çok sevdi ²² Osman Paşa, vazife başında çok ciddî ve serttir. Çünkü daima görevinin sorumluluğu içinde bulunan bir insandır. Yaveri İsmail Hakkı Pekcan'ın anlattığına göre, Osman Paşa'nın vazifede dikkatsizlik, hele ihmâl gibi şeylere katıyen tahammülü yoktur. Görevini ihmâl edeni en ağır bir şekilde cezalandır-

makta ve bu tip kişilerin görevini derhal değiştirmektedir. Öte yandan, taltifi de o nisbette boldur. Görevini hakkıyla yapan bir neferi taltif ederken bile, en ince ve zarif noktasını bulmaktadır.²³

Osmanlı İmparatorluğu'nun en tehlikeli bir döneminde, katılmış olduğu harplerin hepsinde büyük başarı gösteren Osman Paşa'nın, Plevne'den sonra, arzu ettiği bir hayat yaşayabildiğini söylemek oldukça güçtür. Gerçi, II. Abdülhamid onu mabeyn müşirliğine tâyin etmiş, kendisine daima büyük saygı göstermiş, hattâ iki kızını Osman Paşa'nın oğullarıyla evlendirmiş ve böylece kendisiyle akraba da olmuştur.

Ancak, Sultanın yanında bir nevi saray nazırlığı ile görevli bulunan Osman Paşa'nın yaptığı iş Sultana takdim edilen arzuhalleri ilgili nezâretlere havale etmekten ibârettir. Osman Paşa'nın akrabası Semih Mümtaz S. nin ve Tahsin Paşa'nın anlattıklarına göre, Osman Paşa ayrıca cuma selamlıklarında ve bayram alaylarında, arabada hükmârın karşısına oturmakta ve muâyede salonunda tahtın yanında durarak saçak tutmaktadır.²⁴

Bizzat kendisi, "zât-ı şâhânedan bu ana kadar görmüş olduğum lütf ve ihsanın minnetarı bulunduğum cihetle daima her suretle kendilerine sâdık kalarak her bir emir ve fermanlarının fedâyı cân edercesine ifâsını kendime bir borç edindim"²⁵ derse de, saray hayatının Osman Paşa'yı oldukça sıkıttığı anlaşılmakta, Abdülhamid'e sâdık olmakla berâber, onu sevdiği oldukça şüpheli gözükmektedir. Çünkü hiç bir zaman kolay kolay saraydan ayrılamamakta, adetâ orada bir hapis hayatı yaşamaktadır.²⁶

Abdülhamid'in Osman Paşa'yı yanından hiç ayırmaması, onun şöhretinden çekinmesine bağlanabilir. Çünkü, Plevne zaferi üzerine Osmanlı İmparatorluğundaki bütün

müslümanlar büyük sevinç duymuşlar, Plevne üzerine şarkılar bestelemişlerdir. "Tuna nehri akmam diyor - Adı büyük Osman Paşa Plevne'en çıkmam diyor" mısraları yüzlerce şehrin ve kasabanın kahvelerinde ve sokaklarında söylenmektedir. Çocuklar bile mahalle aralarında Plevne oyunu oynamaktadırlar. Üstelik, Avrupa'da Osman Paşa büyük bir şöhret kazanmış, hattâ bir İngiliz asilzâdesi oğlunu "Osman" adıyla vaftiz ettirmiştir.²⁷

İşte halkın Osman Paşa'ya olan bu sevgisini, kendisine siper olarak kullanmak istediği içindir ki, Abdülhamid onu arabasında karşısında oturtmakta ve böylece kendisine karşı yapılabilecek suikastleri önlemek istemektedir. Fakat bâzan kendisinden şüphelendiği de olmaktadır. Ali Sâip Paşa'nın ölümüyle Osman Paşa seraskerliğe getirildiği vakit,²⁸ Padişah, onu sadrazam Kâmil Paşa ile anlaşıp kendisini hal' etmeleri ihtimalini düşünmüş ve bu hususta gizli tahkikat da yaptırmıştır.²⁹

Yunan harbi sırasında (1897), başlangıçta Yanya bölgesinde bozuk giden durumu düzeltmek için, Osman Paşa o havalye gönderilmişti. Ancak Osman Paşa daha Selanik'e varmadan Teselya'dan zafer haberleri gelmesi üzerine, Osman Paşa'ya Selanik'te beklemesi emri verilmiştir. O sıra hasta olan Paşa, Padişah'a tedavi için Avrupa'ya gitmek istediğini bildirmiş, fakat bu durumdan büyük bir endişeye kapılan Abdülhamid, Osman Paşa'nın Avrupa'ya gitmesine müsaade etmemiştir.³⁰

Aslında Abdülhamid'in bu endişeleri tamâmen yersizdir. Çünkü Osman Paşa hiç bir zaman siyasî bir gaye gitmemiş, hiç bir entrikaya karışmamıştır. Osman Paşa'nın Sultan'a sadakatinde şüphe yoktur. Ancak, Abdülhamid'in her dediğine derhal "ferman efendimizin!" diyen bir adam olmadığı için, onu çok konularda ikaz ve hattâ yüzüne karşı tenkit etmektedir. Bihassa o, Abdülhamid'in damatlarını -yani Osman Paşa'nın

oğullarını sık sık terfi ettirmesine çok kızmaktadır. Osman Paşa'nın küçük oğlu Hüseyin Plevne'nin anlattığına göre, Paşa bir gün Abdülhamid'e, "ben bu rütbeyi çalışarak, vatan uğrunda hizmet görerek kazandım. Halbuki siz daha ellerine silah almamış evlatlarına rütbelere veriyor, onları damatlığa kabul ediyorsunuz. Bu kadar kolay kazanılan rütbeden ne siz, ne de onlar bir fayda görür"³¹ demiştir.

Gerçekten, Osman Paşa kendi çocuklarından daha çok vatanını sevmektedir. Harpler neticesi devletin mal bünyesi iyice yıpranmış olduğundan, Osman Paşa, kendi rütbesine uygun maaş ve tayinatın tamamını almamış, kendisinin ve ailesinin geçimi için gerekli olan miktardan fazlasını hazineye devretmiştir.³² Osman Paşa'nın oğlu bu konuda bir başka olay daha anlatmaktadır: "Yunan harbinde et mübâyası için 100 bin lira tahsisat ayrılmış, komisyona babam da aza seçilmişti. Atlar alındıktan sonra kalan üç bin altın, padişahın emri ile komisyon azasına dağıtılacaktı. Babama hissesini getirdikleri vakit: —Kimin parasını kime veriyorsunuz? Bu para millettindir, komisyonun değil, ben bir tek kuruşunu bile almam... diyerek hepsini reddetti".³³

Osman Paşa hayatının büyük bir kısmını Yıldız Sarayı'nda geçirmiş olmasına rağmen siyasi meselelerle ilgili olarak basılı kaynaklarda onun adına ancak bir kere rastlanmaktadır: Meşhur Yıldız mahkemesinin Abdülaziz'in katli ithamıyla Mithad Paşa hakkında verdiği idam kararının, daha ziyâde dış tesirlerle hafifletilmesine zaruret hasıl olduğu vakit, II. Abdülhamid mahkeme kararı hakkında vekiller heyetinden, eski sadrazamlardan, müşir ve feriklerden müteşekkil bir meclisin reyini sormuştur. Bu mecliste Osman Paşa da vardır. Tanzim edilen mazbataya Osman Paşa şu satırları yazmıştır: "Hükm-i kanunun icrası hukuk-ı mukaddesedir. Binaenaleyh şehid merhum bir pâdişah olup her halde ibret-i müessire icrası lâzım geldiğinden hükm-i kanunun icrasını efendimizden istirham ederim. İlâmatta bir kusur var ise adliye memurlarına aittir".³⁴

***

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kendi kültürüne ve dinine bağlı, taassup ve fatalizmden uzak, yaratıcı düşünceye sâhip, üstlendiği görevin sorumluluğunu müdrik, ağır başlı, az fakat öz konuşan, sözünü kimseden sakınmayan Osman Paşa'nın, askerlik hayatı çok başarılı olmasına rağmen, kazandığı şöhret, Plevne'den sonra, devamlı göz altında yaşamasına sebep olmuştur. Diğer yandan, siyasi entrikalara karışmamasındaki başarısı, yirmi iki yıllık saray hayatında pek sesini duyuramamasına rağmen, büyük insan olarak kendisine şahsiyetini muhafaza etme imkanını sağlamıştır. Bu şahsiyet, samimi, dürüst, vatana ve insanlara karşı sevgi dolu bir şahsiyettir.

* Bu makale 10-11 Aralık 1977 tarihlerinde yapılan Plevne Muharebelerinin 100. yıldönümü Semineri'ne tebliğ olarak sunulmuştur.

1- Léon - H. Halkin, *Éléments de critique historique*, Liège, D. Dessain, 1974, s. 89-99.

2- Léon - H. Halkin, aynı eser, s. 98.

3- Léon - H. Halkin, aynı eser, s. 93.

4- Bu araştırmada, Osman Paşa'nın meslek hayatıyla ilgili bilgiler hakkında kendi yazmış olduğu kısa hal tercümesine dayanılmaktadır. Bu hal tercümesi, Tal'at'ın *Plevne Müdafaası* (İstanbul, 1927) adlı eserinin önsözünde neşredilmiştir. Krş., Niyazi Ahmet Banoğlu, *Türk Kahramanları: Gazi Osman Paşa, Vakit*, İstanbul, 1943, s.3-26; Enver Behnan Şapolyo, *Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası*, İstanbul, 1959, s. 5-13; M. Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli* (Türk Tarih Ku-

- rumu Kütüphanesi'nde yazma), c. VII, s. 1645-1659; M. Şakir Ulkitaşır, "Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa'nın Hayatı", *Türk Kültürü*, sayı 182 (Aralık-1977), s. 3-9. Ayrıca bk., E.W. Von Herbert, *Plevne Müdafası*, çev. Nurettin Artam, İstanbul-1945, s. 49-51.
- 5- E. Kuran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, T.K.A.E. Ankara, 1976, s. 1006.
  - 6- Ahmed Cemal, *Mefâhîr-i Milliye-i Osmaniyeden: Plevne Müdafası*, Konstantiniye, 1316, s.49
  - 7- Bu konudaki Hatt-ı Hümayun sureti için bk., Ahmed Cemal, aynı eser, s. 69-70. Plevne'de yapılan nişan merasimi için bk., Charles S. Ryan, *Kızılay Emri Altında Plevne ve Erzurum'da 1877-1878 (Rus-Türk Harbi)*, çev., Ali Rıza Seyfioğlu, M.E.B., İstanbul, 1962, s. 105-106.
  - 8- Avrupa Rus Orduları Başkomutanı Prens Nikola'nın teslim olması için Gazi Osman Paşa'ya gönderdiği mektup ve Osman Paşa'nın 12 Kasım 1877 tarihli red cevabı için bk., Rupert Furneaux, *Tuna Nehri Akman Diyor... -Plevne Müdafası-*, çev., Ş. ve D. Türkömer, Milliyet Yayınları, 2. baskı, 1972, s. 238-240; A. Hilmi Yücebaş, *Gazi Osman Paşa ve Plevne*, İstanbul, 1943, s. 42-43; E. Behnan Şapolyo, aynı eser, s. 175-176; *Gazi Osman Paşa Hazretleri Nezdinde Yüz Gün*, (Plevne'de bulunan ecebi gazeteleri muhabirlerinden biri tarafından tarih yolu yazılmıştır. Gazeteden menkuldür), İstanbul, Mihran Matbaası, 1295, s. 14-15.
  - 9- M. Zeki Pakalın, aynı eser, c. VII, s. 1647. Krş., Tal'at, aynı eser, mukaddime. Plevne'nin düşüşünden sonra yanlışlıkla İstanbul'a Osman Paşa'nın şehit olduğu haberi gelmiş ve gazetelerde matem yazıları nesredilmiştir. Ancak, gerçek durum öğrenildiğinden, bir gün sonraki gazetelerde, Osman Paşa'nın hayatta olduğundan duyulan sevinci ifade eden yazılar yer almıştır. Vakit gazetesinin 773 ve 774 numaralı nüshalarında Ahmet Mithat Efendi tarafından bu konu hakkında yazılan iki makale için bk., Tal'at, aynı eser, mukaddime.
  - 10- R. Furneaux, aynı eser, s. 117, 293-294.
  - 11- Hikmet, *Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa Şânındadır*, 1294, s. 3; Krş., A. Hilmi Yücebaş, aynı eser, s. 23-24.
  - 12- Hikmet, aynı eser, s. 18-19.
  - 13- Hikmet, aynı eser, s. 24-25.
  - 14- *Gazi Osman Paşa Hazretleri Nezdinde Yüz Gün*, s. 8-9. 1877-1878 Türk Rus muharebeleri sırasında, Türklerin ve Bulgarların birbirlerine karşı davranışlarını, bu savaş sırasında Türk ordusunda doktor olarak hizmet gören bir İngiliz'in şu satırları çok güzel ifade etmektedir: "Türlere her bakımdan ve her hususta düşman olan ve kendilerine ziyan gelmeksizin onlara fenalık edebilecekleri fırsatı hiç bir vakit kaçırmayan Bulgar'lara Sofya'da Türk'lerin ne kadar iyi muamele ettiklerini görmek insanı hayrete düşürüyordu. Bütün Sofya'da bulunduğum sırada tek bir Bulgar'a kötü muamele edildiğini görmedim ve sanıyorum ki, bu noktayı kuvvetle ortaya koymak ancak adalet ve hakikat muktesasidir. Çünkü -ya bilgisizlikten dolayı, yahut da insanlarda o kadar umumî olan suçu tanımadığımızın üstüne atmak yüzünden- Avrupa milletleri Türlere öyle bir barbarca zalimlik lekesi vurmuşlardı ki, bu lekeyi silmek değil, hafifletmek bile çok güçtür. Benim burada söyleyebileceğim ise şudur; bol görme fırsatlarına nâil olan bir müşahit bulunduğum halde, sulh hâlinde Bulgarlara zulüm yaptığını asla görmediğim gibi, tam surette hak etmedikçe onlara ceza verildiğine de bir kere bile rastlamadım. Türk de elbette muharebe meydanında ateş altında iken düşmanına (kulum, şekerim) diyerek muharebe etmez. Savaşta o da medeniyeti ile şöhret kazanmış milletler askerinin yaptığı gibi yapar. Fakat kanları ateşlendiği zaman gerek Türlere ve gerek Ruslar tarafından lüzumsuz barbarlıklar yapılmışsa, buna karşı büyük bir Fransız'ın şu sözünü hatırlatmak lâzım: İnsan bir kaç yumurta kırmadıkça omleti yiyemez!", Charles S. Ryan, aynı eser, s. 15-16.
  - 15- F.W. Von Herbert, aynı eser, s. 50
  - 16- Aynı eser, s. 4
  - 17- Ahmed Cemal, aynı eser, s. 157; E.B. Şapolyo, aynı eser, s. 102; krş., Yılmaz Öztuna, *Resimlerle 93 Harbi, 1877-78 Türk-Rus Savaşı*, Hayat Yayınları, 1969, s. 33; Hikmet, aynı eser, s. 13-14; *Gazi Osman Paşa Hazretleri Nezdinde Yüz Gün*, s. 10; Charles S. Ryan, aynı eser, s. 127.
  - 18- A.H. Yücebaş, aynı eser, s. 23-24; krş., Ahmed Cemal, aynı eser, s. 139; R. Furneaux, aynı eser, s. 96.
  - 19- *Gazi Osman Paşa Hazretleri Nezdinde Yüz Gün*, s. 9 vd.
  - 20- Hikmet, aynı eser, s. 34-35.
  - 21- Hikmet, aynı eser, s. , 21-22.

- 22- E.B. Şapolyo, aynı eser, s. 178; F.W. Von Herbert, aynı eser, s. 238.
- 23- A.H. Yücebaş, aynı eser, s. 24; krş., Charles S. Ryan, aynı eser, s. 86.
- 24- Tahsin Paşa, Abdülhamit Yıldız Hatıraları, İstanbul, 1931, s. 118; M.Z. Pakalın, aynı eser, c.VII s. 1650.
- 25- E.B. Şapolyo, aynı eser, s. 233.
- 26- M.Z. Pakalın, aynı eser, c. VII, s. 1650. Bu konuda şu satırlar oldukça ilgi çekicidir: "... Seraserlikte bulunan Mâbeyn Müşiri Gazi Osman Paşa'ya ezan vakti, muhakkak sarayda bulunması kesin olarak irâde ve tenbih olduğundan, Vükelâ meclisinin toplandığı günlerde, zavallının onbirden sonra eli bir düziye cebinde ve gözü de saatinde olup, onbir buçuğa getir gelmez -müzâkere ne kadar mühim olursa olsun- Vükelâ meclisini terkettiği hazır bulunanların şehâdetleriyle bilinmektedir.", Ali Rıza - Mehmet Galib, Geçen Asırda Devlet Adamlarımız, İstanbul 1977, s. 34.
- 27- R. Furneaux, aynı eser, s. 196. Harp sırasında doktor olarak Plevne'de bulunan Charles S.Ryan, İngilizlerden, bilhassa İngiliz kadınlarından Osman Paşa'ya sayısız mektup geldiğini, onun kahramanlığına hayranlıklarını bildirdiklerini ve kendisinden imza istediklerini yazmaktadır, aynı eser, s. 35.
- 28- Cevdet Paşa, Tezâkir, Yayınlayan: Ord. Prof. Cavid Baysun, T.T.K., 1967, c.IV, s. 278.
- 29- H.Y. Şehsüvaroğlu, "Plevne Müdâfii Gazi Müşir Osman Paşa", Resimli Tarih Mecmuası, c.2, Eylül 1951, sayı 21, s.939.
- 30- Tahsin Paşa, aynı eser, s. 49-50; krş., Semih Mümtaz S.'nin Yeni Sabah'ta neşredilen bir makalesi, nakleden: A.H. Yücebaş, aynı eser, s. 49-53.
- 31- Niyazi Ahmed Banoğlu, "Gazi Osman Paşa'yı Oğlu Anlatıyor", Tarih Dünyası, Aralık 1952, sayı 36, s. 1473-1474.
- 32- Hikmet, aynı eser, s. 12-13.
- 33- N.A. Banoğlu, aynı makale, s. 1473-1475.
- 34- İ. Hakkı Uzunçarşılı, Mithat Paşa ve Yıldız Mahkemesi, T.T.K.Y., Ankara 1967, s. 326.